

РОЛЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
(В ЧАСТНОСТ БЪЛГАРИЯ)
В ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН
(политики на сигурност)

Във времето на увеличаваща се зависимост от стратегически суровини и засилващото се значение на Черноморско-Каспийското пространство в плановете на регионалните и глобалните актори, моделите на участие на всеки един от тях се мултиплицират през призмата на мотивираните, но зависими от конюнктурата, амбиции. Всеки играч в Черноморския пасианс участва със свои цели, очертаващи границите на неговите стратегии. Те обаче са подчинени на два основни, взаимнозависими фактора, определящи настоящите акценти на тази зона в геополитическите и геостратегическите проекции – оспорвания интегритет на южнокавказките държави и контрола над находищата на енергоресурсите и техните транспортни маршрути.

Първите години на 21 век определят новите политически, икономически и стратегически участници в Черноморския регион, както и новите предизвикателства пред тях. Глобалните и регионалните промени водят до промяна на геополитическите зони на сигурност, както и до съществени изменения в семантиката на геополитическите понятия. Нараства необходимостта от тяхното избистряне, с оглед засилващата се концентрация на разнообразни интереси с многобройни субекти.

Това очертава и целта на настоящия анализ, който е ориентиран към маркиране на акцентите в Черноморския регион, позволяващо да се очертаят предизвикателствата пред ЕС и Русия, както и ролята и мястото на България като част от тази зона на сигурност.

В началото на 21 в. Черноморско-Каспийският регион се превръща в особена граница в евразийското пространство. Нещо повече той е зона на межкултурно (междучивилизационно) взаимодействие, което не кореспондира с определените и признати държавни граници.

През последните години в Черноморския регион все повече се концентрират политическите амбиции, дипломатическите действия, но най-вече финансовите планове на Европейския Съюз. Това се проявява първоначално чрез утвърдената през 2004 т. програма „Разширена Европа: нови съседи”. Целта, която ЕС преследва с нея, е обвързана с:

- ✓ По-активно участие в политическите и икономическите процеси, протичащи в региона;
- ✓ Създаване в дългосрочен план на зона за свободна търговия за „постигане на пълна икономическа интеграция с ЕС”;
- ✓ Недопускане на създаването на нови разделителни линии между разширения Съюз и неговите съседи, както и предоставяне на кавказките страни възможността да участват в различни дейности на ЕС посредством политическо, икономическо, културно и в областта на сигурността, сътрудничество;
- ✓ Перспективата за включването на Армения, Азербайджан и Грузия в европейския пазар с числен състав от 500 млн. души;
- ✓ Привилегированото отношение със съседи, основаващо се на взаимната договореност относно принципните общи ценности в областта на правото, ефективното държавно управление, уважение към правата на човека, включвайки правата на малцинствата, развитие на пазарната икономика и гарантирано развитие. ЕС си запазва правото да определя границите на взаимодействие с новите съседи през призмата на степента на ефективност на приетите и прилагани в техните общества общи ценности [1].

Целта на ЕС е да не се създават нови разделителни линии в Европа. Съюзът, за да се защити в рамките на новите граници, търси форми и начини за засилване на стабилността в рамките на географска Европа.

Тази политика през следващите години се допълва и конкретизира чрез решенията на Комисията по външна политика на Европейския парламент[2] и чрез последната инициатива на Европейската комисия за нова европейска

политика за сътрудничество в сферите на търговията и сигурността между Черноморските държави, известна като „Синергия на Черно море”[3]. Съдържателната характеристика на този термин обединява съвместните действия между субектите в съществуващите в момента и в очертаващите се в бъдеще секторни програми на общността в областите на демокрацията, свободното движение на хора, сигурността, енергетиката, транспорта, околната среда, риболова, морската политика и други. Идеята е дейностите да се допълват една друга и цялата схема да е с висока степен на гъвкавост и динамичност.

Следвайки лексиката на Европейския Съюз основните участници в процесите в Черноморския регион са:

- ✓ България и Румъния, черноморските държави на Съюза, чрез които Черно море се превръща в гранична зона на общността и обединяващо звено на оста Каспийско море - Черно море – Европа.
- ✓ Турция, която е в процес на присъединяване (с различни интерпретации за този процес сред държавите от Европейския съюз)
- ✓ Кавказките републики, Молдова, Украйна, които активно участват в черноморското сътрудничество чрез Европейската политика на съседство
- ✓ Русия – стратегическият партньор със специфични актуални приоритети, исторически връзки и форми на въздействие.
- ✓ САЩ – глобалният съюзник
- ✓ Международните правителствени и неправителствени организации като НАТО, ОССЕ, Интерпол и др.
- ✓ Регионалните организации като Организацията за черноморско икономическо сътрудничество (ОЧИС), Организацията за демокрация и икономическо сътрудничество (ОДИС-ГУАМ), Общество на демократичния избор (ОДИ) и Черноморски форум за диалог и приятелство, на контактите с които ЕС отдава особено значение.

През последните години динамиката в региона е обвързана с поредицата от предизвикателства, предопределящи политическите, икономическите и стратегическите съюзи. Като основни се очертават (без конкуренция) енергийните коридори и местонаходища, които определят конфигурации с различни времеви параметри и участници, но перманентно обвързани с идеята за/против Русия.

Съществена част от енергийните проблеми са и етническите и конфесионалните огнища, които характеризират процесите в различните части на постсъветското пространство и на Балканите. През последните месеци, а и през следващите, акцентите в черноморското геополитическо пространство се концентрират върху казуса Косово (на Балканите) и върху „замразените конфликти” (в постсъветското пространство). Оспорваният интегритет на Молдова, Грузия и Азербайджан определя черноморските акценти на сигурността и сътрудничеството в региона.

Към тези предизвикателства могат да се прибавят и традиционните за региона трансгранични проблеми като трафик на хора, оръжие, наркотици, миграция. През следващите години се очертава засилване на интензитета на тези процеси, ориентирани към голямото европространство, в което успешно могат да се постигат колосални печалби в сивата икономика и да се интегрират човешки потоци извън еврозоната.

От съществено значение за процесите в Черноморския регион играят участниците, които са ориентирани към определяне на необходимия за техните цели стратегически периметър. Все по-ясно амбиции за активно икономическо присъствие в региона показва създаденото през юли 1992 г. в Истанбул Черноморско икономическо сътрудничество (ЧИС), което на 5 юни 1998 г. в Ялта се оформя като Организация на Черноморското икономическо сътрудничество (ОЧИС)*. Държавите-членки на ОЧИС с население около 330 млн. души е огромен потенциален пазар. Богатият на природни ресурси, на

* Държавите членки на ОЧИС са Албания, Армения, Азербайджан, България, Грузия, Гърция, Молдова, Румъния, Русия, Турция и Украйна. – *Б.а.*

сериозна производствена база и на квалифицирана работна ръка район очертава широк спектър от възможности за световната икономическа общност. Неслучайно е активен диалогът между ОЧИС и ЕС, а Франция, Германия, Австрия, Египет, Израел, Италия, Полша, Словакия, Тунис, Конференцията за енергийната харта* и Черноморският клуб получават статута на наблюдатели на ОЧИС. Организацията на обединените нации (ООН) също включва ОЧИС в своите регионални акценти на глобална политика, давайки ѝ статута на наблюдател в ООН. На ОЧИС разчита руската дипломатия, за която Организацията е конструктивна алтернатива на политизирания неформален съюз на държавите от Черноморско-Балтийския регион. Мотивиран интерес към многоаспектната дейност на Организацията проявява и Турция. Чрез ОЧИС Москва и Истанбул очертават буферната зона, върху която да отстояват своето присъствие и влияние. Не могат да бъдат елиминирани и експертните прогнози, определящи Черноморския регион като арена на „сериозни стълкновения през 21 столетие, породени от проблемите на идентичността, сигурността, демократичните ценности, нефта и миграциите[6].

Какво е мястото и ролята на България в Черноморския регион?

Нейното място е предопределено от географското ѝ разположение, което е от съществено значение в контекста на многобройните проекти за нефто- и газопроводи, където активно присъстват и крайбрежните черноморски държави. Битката за Черно море преминава през призмата на тяхното участие в руска или европейска (подкрепяна от САЩ) схема за диверсификация на енергийните потоци. Това е от значение и за такива черноморски държави като Турция и България и за такива средиземноморски като Гърция, които през последните години търсят своето изгодно място в тези схеми.

България е част от Балканите, Черноморския регион, дунавска държава, но в контекста на новите геополитически и геоикономически реалности и

* ЕСС – Energy Charter Conference – *Б. а.*

част от Евразия. Този аспект не трябва да се пренебрегва, тъй като в геополитически план той дава сериозни шансове на България да се превърне в енергиен транслатор на Европа[9], през който да минават част от транспортните коридори от Каспийския регион. Това ще позволи на България да се превърне и в икономическия, политическия и стратегическия медиатор между различните по вид партньори на Европейския съюз, които нееднозначно са заинтересовани от своето присъствие в Черноморския регион и Евразия.

Този нов енергиен коридор се вписва успешно в набралата скорост в политически, експертен и финансов аспект „Синергия на Черно море“, последната инициатива на Европейската комисия за нова европейска политика за сътрудничество в сферите на търговията и сигурността между черноморските държави. Фактът, че заключителния етап от триетапната среща на експертно, политическо и дипломатическо ниво се проведе в София, е показателен за мястото и ролята на България в плановете на Брюксел за утвърждаването на Общността в Черноморския басейн. Неоспоримо доказателство в тази посока е и откриването на офис на Европейския съвет по външна политика в българската столица.

Енергийните проекции засилиха политическите и дипломатическите совазки между държавите както вътре в ЕС, така и с Русия, със САЩ, с кавказките и централноазиатските страни. Неслучайно през последните месеци те вече не се ограничават само на експертно ниво, напротив диалогът и преговорите се водят от премиери и президенти. Примерът с кавказката визита на българския премиер Сергей Станишев през есента на 2007 г. и официалните посещения на президента Георги Първанов в Армения и Азербайджан през последните месеци на 2007 г. е показателен. Всяка от тях трасира новите тенденции в мястото и ролята на България в Черноморския регион.

Предизвикателствата на Черноморско-Каспийския регион остават, което определя и многобройните капани, които ЕС, респективно България,

трябва да преодолява по пътя за утвърждаване на стабилността и сигурността както на европейските граници, така и на възможностите за конструктивно решаване на проблемите на нейните нови съседи. От съществено значение са и отношенията на Брюксел със стратегическия партньор Москва, където въпросителните са повече, отколкото откритите отговори. Както на двустранната среща в португалския град Марфа през есента на 2007г, така и в сибирския град Ханти-Мансийск през юни 2008 г. отново се показва отсъствието на консолидация по основните проблеми между Брюксел и Москва.

* * *

Ролята и мястото на България в Черноморския регион е подчинено на един основен ориентир – географския фактор, от който произтичат нейните функции, свързани с енергийните транспортни коридори и сигурността на региона. Освен това Черноморско-Каспийският ареал като своеобразен център на глобални и регионални интереси, се превръща в широкомащабна експериментална зона. Разнообразните форми на въздействие в нея поставят на сериозно изпитание стабилността и бъдещата сигурност на обществата в региона, повечето от които са в процес на утвърждаване на демократичните форми на управление, а динамиката на промените не винаги е в унисон с основните приоритети и утвърждаващите се полезни практики.